

Termékfeldolgozás I. (BSc)

Hűtés, fagyasztás

**Összeállította:
Dr. Simon László
Nyíregyházi Főiskola**

Hűtőkezelések

A hőelvonásos tartósító eljárások műveleteit összefoglalóan *hűtőkezelésnek* nevezik.

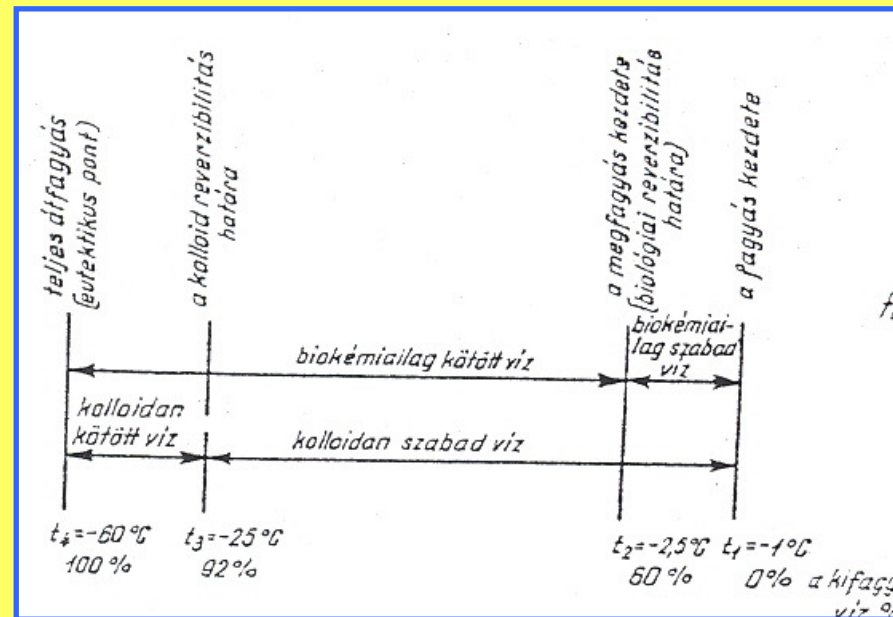
A hűtőkezelésnek különböző formái vannak:

- Lehűtés (előhűtés),
- Hűtve tárolás (hűtőtárolás),
- Fagyasztás, gyorsfagyasztás,
- Fagyasztva tárolás (mély hőmérsékletű tárolás),
- Kriogén fagyasztás és tárolás.

Lehűtés: A lehűtés a hűtőtárolásra kerülő termékek hőmérsékletének csökkentése a hűtőtárolás hőmérsékletére. A lehűtés olyan hőelvonási folyamat, mely során a lehűtendő anyag hőmérséklete csökken, illetve a hőközlés vagy hőfejlődés során sem emelkedik.

Hűtve tárolás: A hűtve tárolás 0...+4 °C körüli hőmérséklet tartományban történik, mely során a hőmérséklet nem csökkenhet a termék fagyáspontja alá (időtartama néhány naptól több hónapig terjedhet).

Fagyasztás: A fagyasztás a víztartalmú élelmiszerek hőmérsékletének fagyáspontjuk alá történő csökkentése, miközben a víztartalom egy része jéggé alakul. A **gyorsfagyasztás** viszonylag rövid időtartamú fagyasztás, mely során a növényi vagy állati eredetű termék szövetszerkezete számottevő károsodást nem szenved.

Gyorsfagyasztás esetén a lineáris fagyási sebesség 5-20 cm/óra, ideje 7...30 perc (kisméretű zöldségek, gyümölcsök)

Közepesen gyors fagyasztás esetén a lineáris fagyási sebesség 1-5 cm/óra, ideje 30 perc...2,5 óra (készételek)

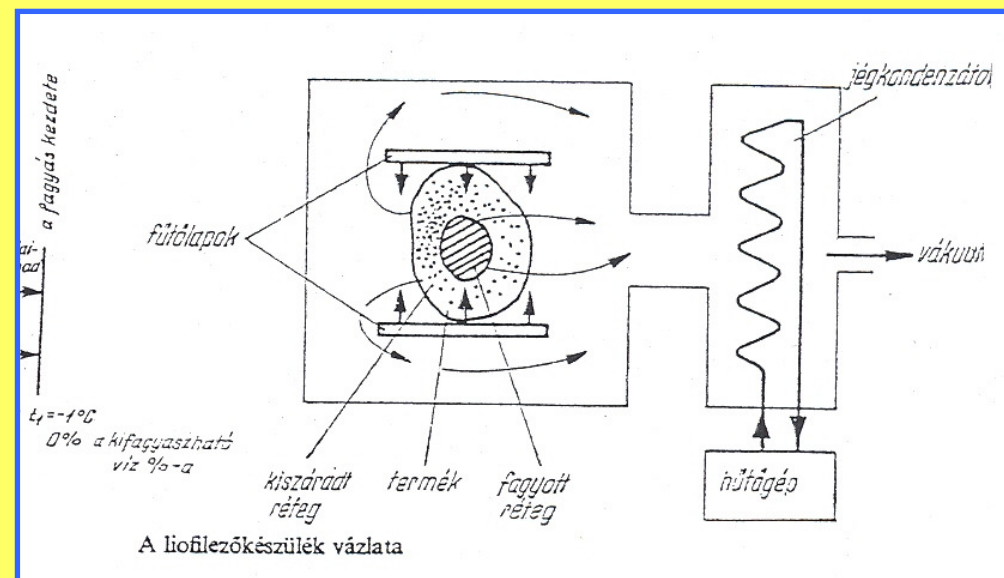
Lassú fagyasztás esetén a lineáris fagyási sebesség 0,1-1 cm/óra, ideje 2,5-25 óra (húsfélék).

Kriogén fagyasztás: Igen kis hőmérsékleten végzett különlegesen gyors fagyasztás pl. cseppfolyós nitrogénnel.

Különleges hűtőkezelések:

Liofilezés (fagyasztva szárítás): lényege, hogy az élelmiszerben lévő vizet megfagyasztjuk, és a jeget vákuum térben elszublimáltatjuk. Közepesen gyorsan fagyasztott terméket állítunk elő, így nagy fajlagos felületű termékhez juthatunk. Az élelmiszerrel a szublimáltatás során csak annyi hőt közöljünk (pl. dielektromos úton), hogy a hőmérséklete ne emelkedjék $+40...+60$ °C fölé. Az élelmiszer nem denaturálódik, nincs belső vízáramlás, a hasznos anyagok nem vándorolnak a termék felszínére a szárítás során.

(liofilizált kávé, tea, kakaó, húsok, gomba, értékes gyümölcsök, anyatej, vérplazma).

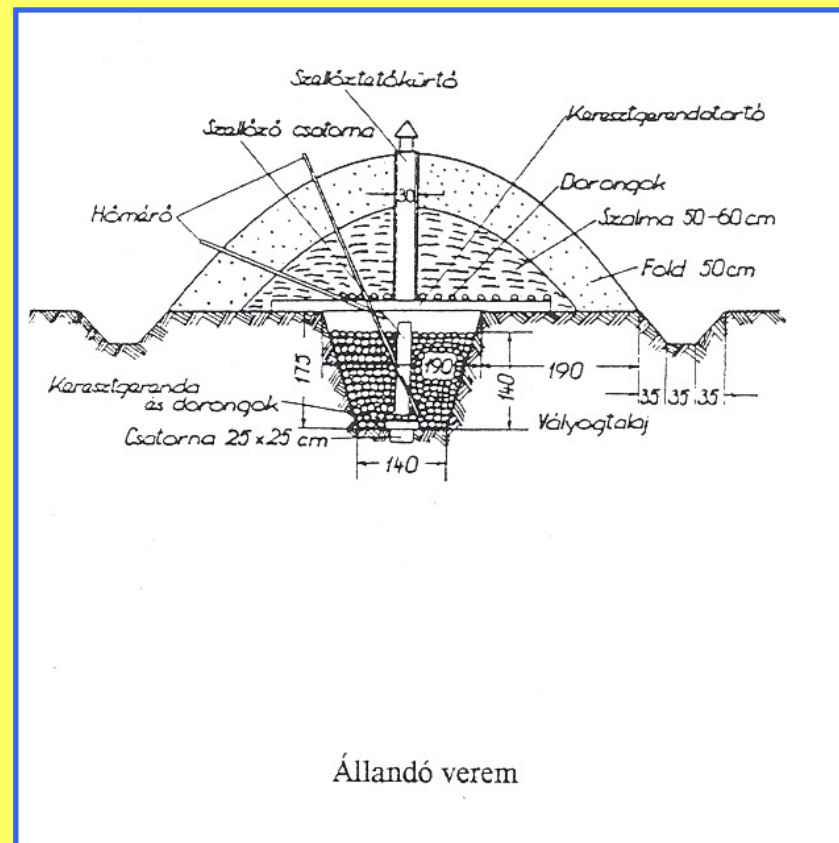
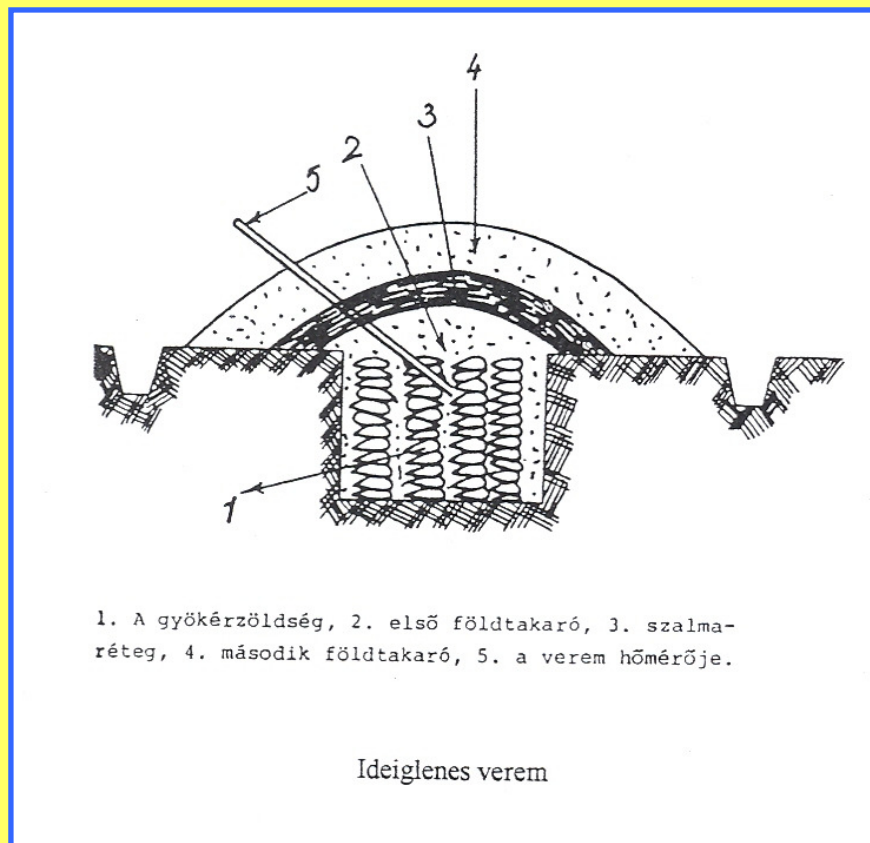
Különleges hűtőkezelések:

Kriokoncentráció (fagyasztva sűrités): a sűritendő oldat (élelmiszer) víztartalmának egy részét megfagyasztjuk. A lassú fagyasztással nagy méretű jégkristályok létrehozására törekszünk. Ezután a keletkezett jég-kristályokat centrifugálással, vákuumszűréssel, préseléssel vagy ellenáramú oszlopmosóban eltávolítjuk. A jég nem visz magával hasznos anyagot, aromát, a illó anyagok nem párolognak el. A kriokoncentráció tej, gyümölcsle, kávé, tea, ecet, must felesleges többletvizének eltávolítására alkalmas.

Terménytárolás hűtéssel

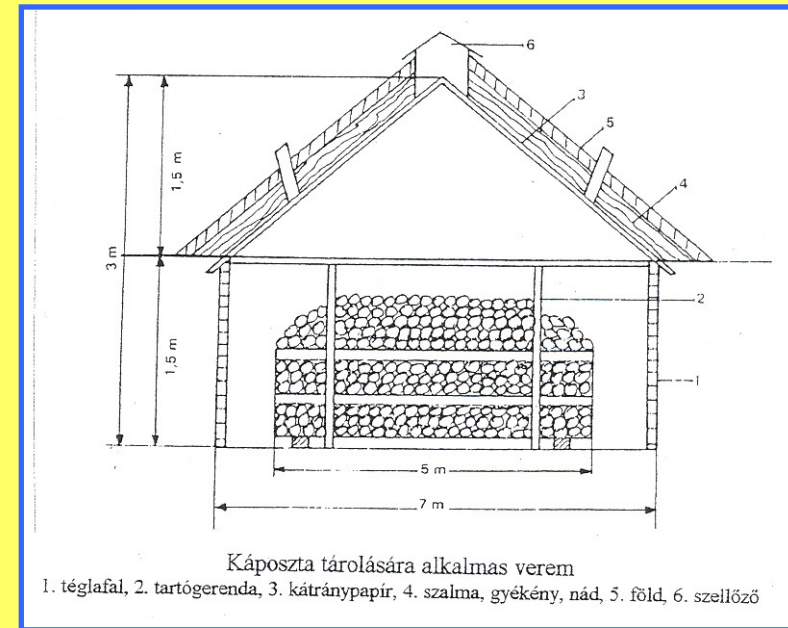
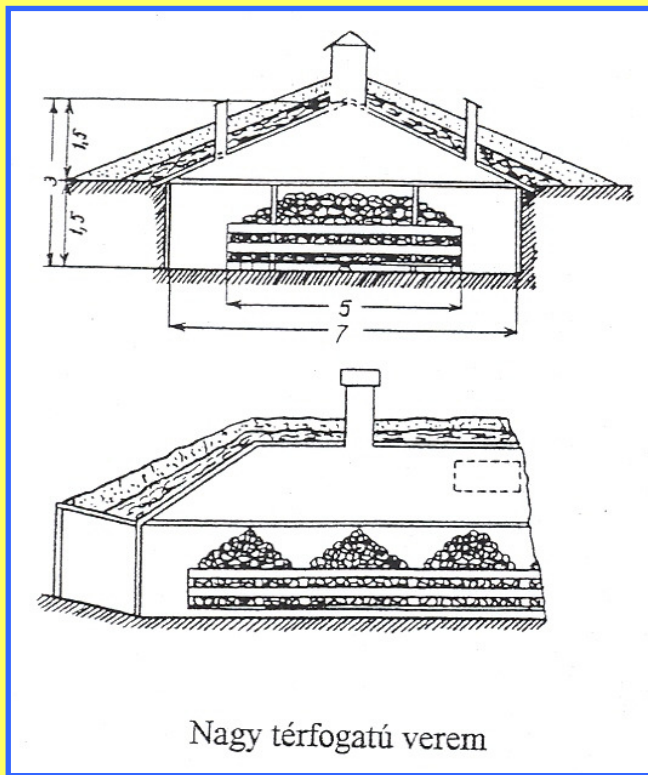
A hazánkban alkalmazott tárolási módokat az alábbi módon oszthatjuk fel:

- ***Szabadszíves tárolás*** (árkos vagy barázdás; egyszerű verem; prizma; kishalmos szellőztetéses, illetve nagyhalmos szellőztetéses tárolás).
- ***Zárttéri tárolás*** (állandó verem; pince, padlás, raktár, tárolóépület [konténer, boks, nagyhalmos]).
- ***Hűtőtárolás*** (hűtőtároló (természetes vagy mesterséges hűtéssel), szabályozott légterű [SZL vagy CA=controlled atmosphere] tárolás).

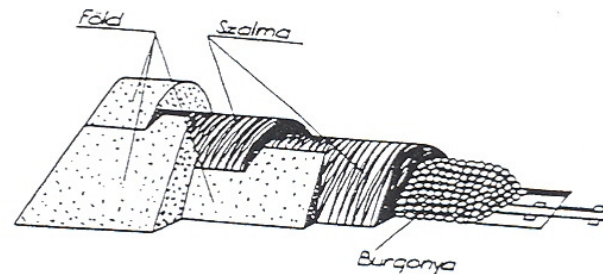
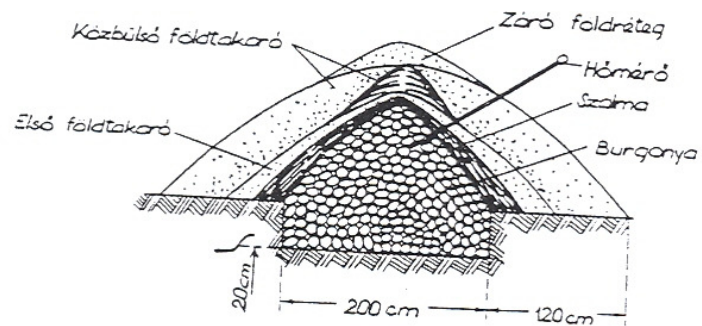
Ideiglenes és állandó verem

Az **egyszerű (ideiglenes) veremben** elsősorban gyökérzöldségeket, burgonyát tárolunk. Az **állandó veremben** főként burgonyát, gyökérzöldségfélét, káposztafélét tárolunk.

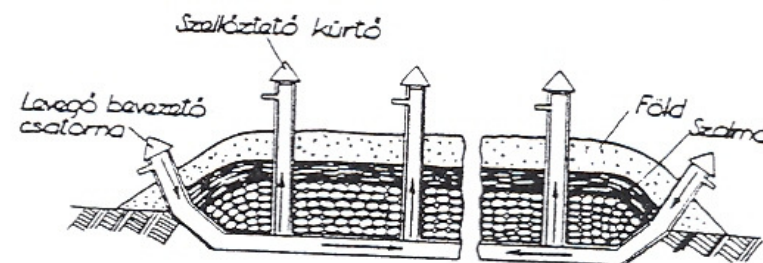

Állandó nagytérfogatú verem

Átmenetet képez az épített tárolók felé, élettartama 12-15 év (5-7 m széles, 50 m hosszú, 80-90 tonna gyökérzöldség, burgonya, 170 tonna káposzta befogadására alkalmas).

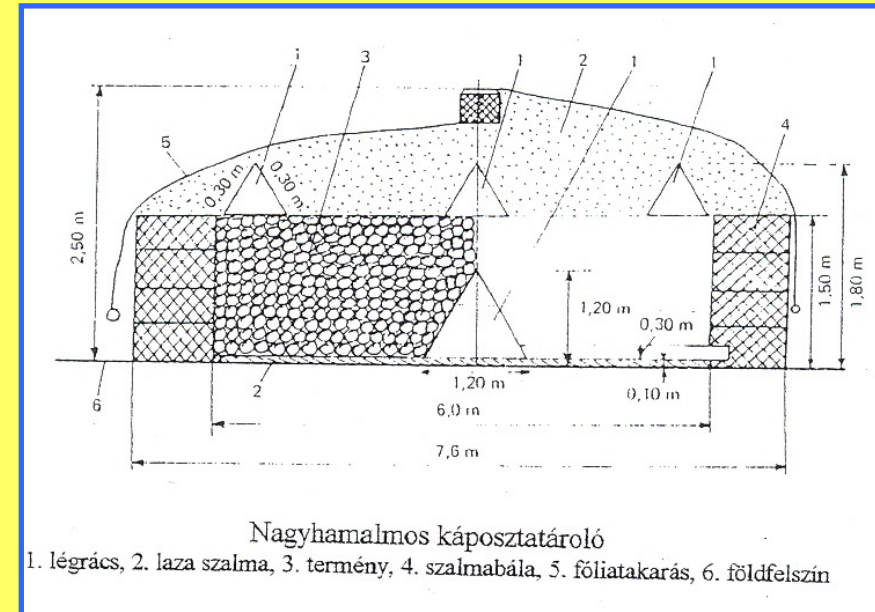
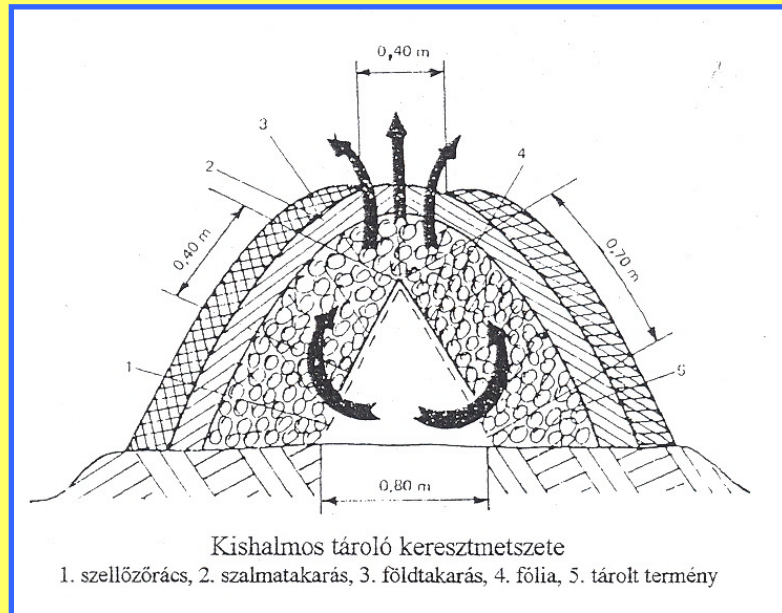
Burgonyatároló prizma

Burgonyatároló prizma szellőztetéssel

Prizma

Talaj fölött elhelyezett szabadföldi tároló. Káposzta, gyökérzöldségek, burgonya, cékla, kelkáposzta márciusig tartó tárolására alkalmas.

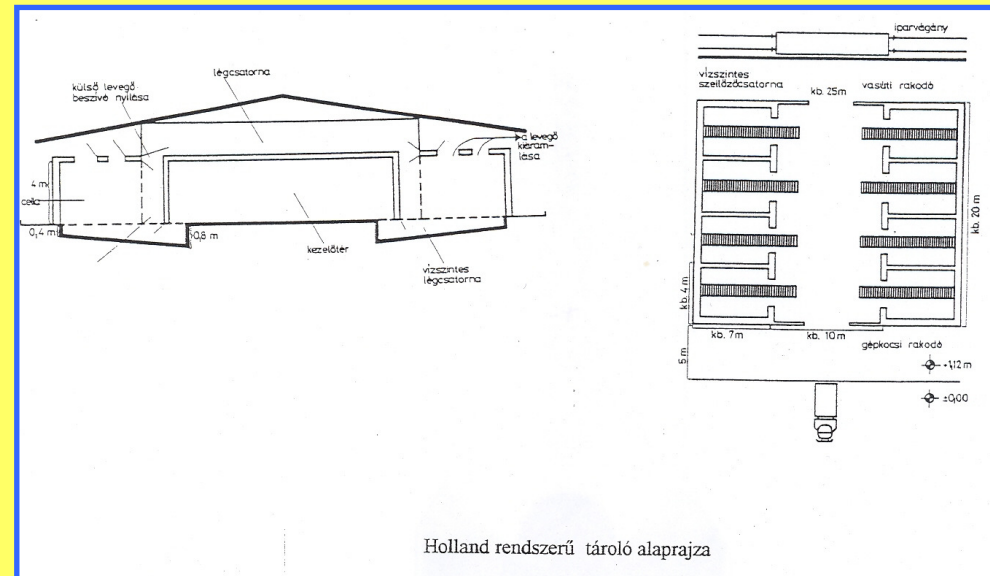
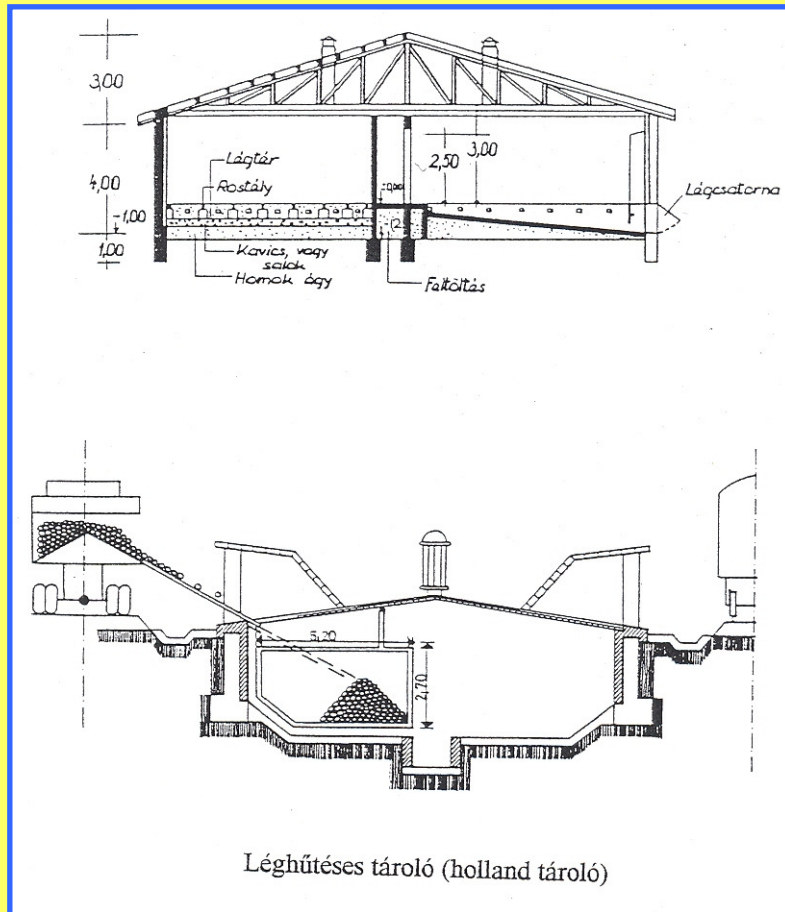
Kishalom és nagyhalom

A **kishalmos szellőztetéses tárolás** elsősorban gyökérzöldségek tárolására alkalmas tárolási mód, melyet 5-7 °C-os terményhőmérsékletig végezhetünk.

A **nagyhamalmos szellőztetéses tároló** káposzta, gyökérzöldség, burgonya, hagyma tárolására alkalmas.

Pince, padlás, raktár

A **pincében** a külső levegő beengedésével korlátozott mértékben szabályozható a hőmérséklet és páratartalom. A túl nedves pincéket termény tárolás előtt ki kell szellőztetni. Fontos a jó szigetelés (vízmentesség), a jó szellőztethetőség. Megfelelő kezelő- és tárolótérrel rendelkezzen. Átlagos tárolási hőmérsékletük 10-12 °C, valamennyi zöldségféle tárolására alkalmas. A szellős, száraz **padlás** elsősorban hagymafélék, esetleg káposztafélék tárolására alkalmas. Hátránya, hogy az időjárás erősen befolyásolja a tárolási körülményeket. A **raktár** csak ideiglenes tárolásra alkalmas (ki- és betároláskor), a tárolási paraméterek korlátozottan szabályozhatók.

Épített tárolók

Speciális tárolóépületek víz- és hőszigetelt falakkal, hézagmentes betonburkolattal ellátott padlózattal. Szellőztetéssel hűtjük a terményt és vezetjük el a képződő hőt, szén-dioxidot, illóanyagokat. A padlózatban, falakban, tetőn szellőzőcsatornák vannak, a külső levegővel szárítjuk a termény felületét. A belső légmozgást a levegő keringtetésével oldjuk meg, fűtésre, páradúsításra a légszatornákon keresztül van mód.

Hűtőtárolók, hűtőházak

A *hűtőházakat* jobb szigetelés (többrétegű ún. *szendvicspanel*) jellemzi mint a fenti tárolókat. Közvetlen hűtéssel (hűtőgépekkel) vagy légáram segítségével csökkenthető a belső hőmérséklet. Időjárástól függetlenül megbízhatóan szabályozható a hőmérséklet. Ügyelni kell a hőmérséklet pontos beállítására, a relatív páratartalmat szabályozni kell, mert alacsony páratartalom esetén fonnyadás léphet fel. Hátránya a nagy beruházási költség, ezért elsősorban értékesebb zöldségek, gyümölcsök tárolására alkalmazzák.

Hűtőtároló

Hűtve tárolás

Hűtőbattériák

Hűtve tárolás

Hűtőtárolás

Szabályozott légterű tárolók

A **szabályozott légterű [SZL] tárolás** azon a tényen alapszik, hogy a leszedés után a termés tovább él, lélegzik, oxigént vesz fel és szén-dioxidot ad le. A leszedett termés lélegzésének erőssége azonban olyan, hogy a folyamat a termés minőségének romlásával (pl. foltossággal, ráncosodással) jár együtt. Ez a romlás annál gyorsabban következik be, minél gyakoribb a légcsere. A gyümölcs- és zöldségfélék eltarthatóságának időtartamát úgy lehet növelni, ha lassítjuk a lélegzést. Ennek érdekében lehűtik a termést, ez azonban gyakran nem elegendő.

Az SZL tárolás lényege, hogy a növények termését alkalmas összetételű, a környező levegőhöz képest **több szén-dioxidot** (0,03 % helyett 3 % CO₂) és **kevesebb oxigént** (21 % helyett 3-5 % O₂) tartalmazó légterben tartják. Az SZL tárolás egyik nagy előnye, hogy alkalmazásával a tárolhatóság ideje lényegesen megnyújtható. Ezenkívül jelentősen (20-25 %-kal) csökkenthetők az élettani és a gombás betegségek, pl. az almafoltosság, 30-60 %-kal csökken pl. az alma apadási vesztesége, gátoltak a lebontó folyamatok. További előnye, hogy a beltartalmi anyagok (sav, cukor, íz- és aromaanyagok) jobban megőrizhetők, a gyümölcs állománya, húskeménysége lényegesen jobb. A szabályozott légterű tárolók hőszigetelésen kívül gáz szigeteléssel is el vannak látva. A szén-dioxid tartalom a termények lélegzése következtében nő, a felesleges szén-dioxidot légmosókkal (adszorberekkel) távolítják el. Az oxigénfelesleget katalitikus elégetéssel, vagy nitrogén bevezetésével távolítják el.

Az SZL tárolást főként alma, egyes országokban téli fejes káposzta, karfiol, sárgarépa tárolására alkalmazzák.

Burgonya hűtőtárolása

Nyersanyag: A tárolásra kerülő teljesen érett, parásodott héjú burgonyát száraz időben kell betakarítani. A sérült, hibás darabokat ki kell válogatni.

Tárolástechnológia:

- **hegesedési szakasz:** kb. 14 napos 15...18 °C-on történő szikkasztás alatt minden héjsérülés begyógyul (ennek a tárolás alatti vízleadás csökkentése szempontjából van gyakorlati jelentősége).
- **lehűtési szakasz:** a burgonyát kb. 2-3 hét alatt a tárolási hőmérsékletre kell lehűteni. **Optimális tárolási hőmérséklet:** *vetőburgonyánál 2...4 °C, étkezési burgonyánál 4...7 °C, hasábburgonya céljára 5...8 °C, burgonyaszírom céljára 7...12 °C.* Olyan szellőzést kell ilyenkor biztosítani, hogy a gumók légzése során keletkezett szén-dioxidot, vízgőzt és légzési hőt elvezeti.
- **nyugalmi szakasz:** tárolás sötétben történjen, mert világosban a gumók zöldülni kezdenek, amely minőségcsökkenés mellett kellemetlen ízű szolanin képződéshez vezet. A burgonya nyugalmi szakasza 4-5 hónapig tart, ügyelni kell arra, hogy a tárolási hőmérséklet ne csökkenjen 3...4 °C alá.
- **hajtási (csírázási) szakasz:** 12-18 hétig tart. A hajtási szakaszt fokozott enzimtevékenység és intenzívebb keményítőbomlás jellemzi. Fokozni kell a tárolóban a szellőztetést, 3...5 °C-t kell tartani (vegyszeres csírázást gátlás).
- **kitárolás:** az utolsó 2-3 hétben célszerű a hőmérsékletet 10...15 °C-ra emelni, így elkerülhető a "chips" készítményeknél a későbbi barnulás.

Burgonya hűtőtárolása

Burgonya válogatása

Burgonya mosása

Burgonya válogatása

Burgonya méret szerinti osztályozása

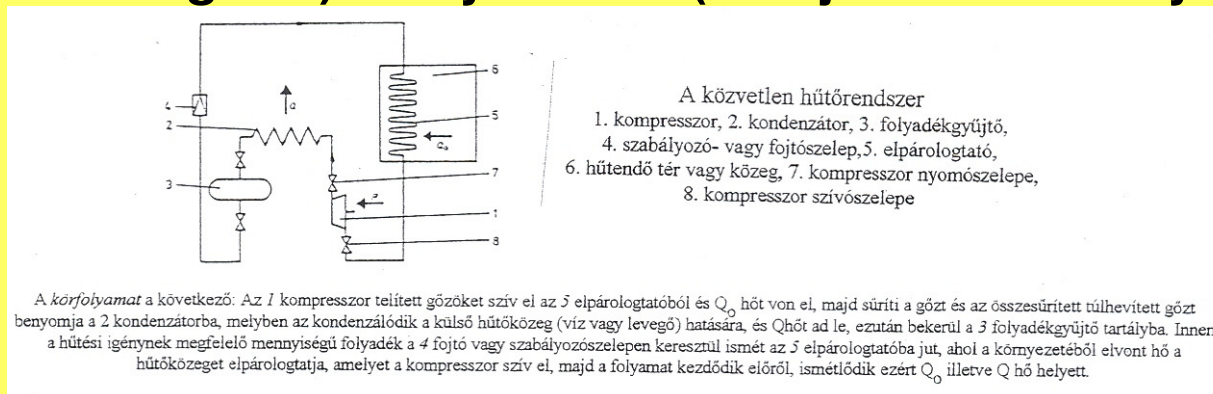
Burgonya méret szerinti osztályozása

Burgonya csomagolása

Hőelvonási módok (hideg előállítása)

A hűtőkezeléseknél ma már kizárólag mesterséges hűtést alkalmazunk. Gyakorlatilag hideg "előállítására" minden endoterm fizikai és kémiai folyamat alkalmas, ipari méretekben azonban majdnem kizárólag a **párolgás fázisváltozás-hőjét** használják fel az ún. **hűtőkörfolyamatban**. E folyamatban felhasznált anyagokat **hűtőközegeknek** nevezzük. A hűtőközeg olyan anyag, amely kis hőmérsékleten elpárologva környezetéből hőt von el, és azt nagyobb hőmérsékleten cseppfolyósodva leadja. A hűtőkörfolyamatokban - a kompresszoros hűtő-berendezésekben - zárt rendszerben kering a hűtőközeg, és egy keringés során kétszer változtatja meg halmazállapotát (elpárolog és cseppfolyósodik), hőmérsékletét (lehűl és felmelegszik) és nyomását (kiterjed és összenyomódik).

Hűtőközegek

Ammónia (NH₃): a hűtőipari gépekben ez terjedt el leginkább, -70 °C elpárolgatósi hőmérséklet, előnye a nagy fajlagos hűtőtéljesítmény (párolgási hője **1370 kJ/kg**), hátránya, hogy ártalmas az emberi szervezetre, a levegővel robbanó elegyet alkot, a rezet és ötvözeteket gyorsan korrodálja.

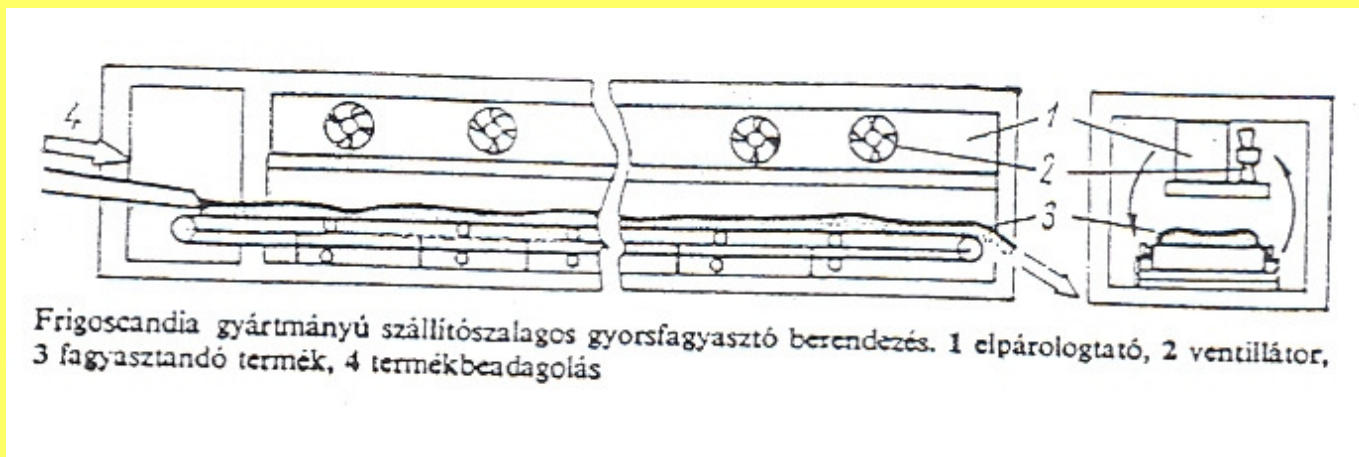
Freonok: kis szénatomszámú halogénezett szénhidrogének, -70 °C-os elpárolgatósi hőmérséklet, párolgási hőjük **167 kJ/kg**, nem gyúlékonyak, színtelenek, átlátszó folyadékok. A freonok hátránya, hogy a molekulák kis mérete miatt a legkisebb anyaghibákon is könnyen átszivárognak, termokémiai bomlásukkor a felszabaduló klór károsítja az ózonpajzsot. Ezért a freon 12-t (képlete CF₂Cl₂) betiltották.

Szárászjég (szilárd szén-dioxid): szublimációs hője -78,9 °C-on **574 kJ/kg**. Cseppfolyós állapotban is használható fagyasztásra.

Cseppfolyós nitrogén (N₂): Forráspontja -196 °C, párolgáshője **199 kJ/kg**, ultragyors fagyasztásra alkalmas, de nagyon drága.

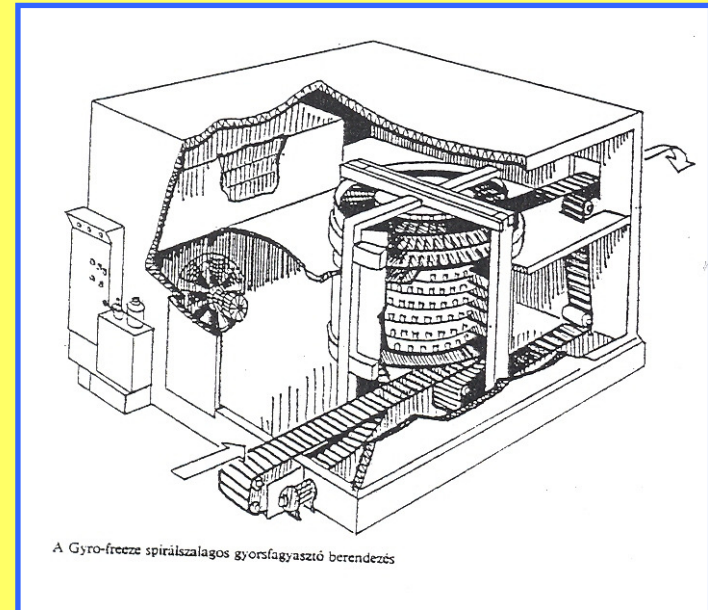
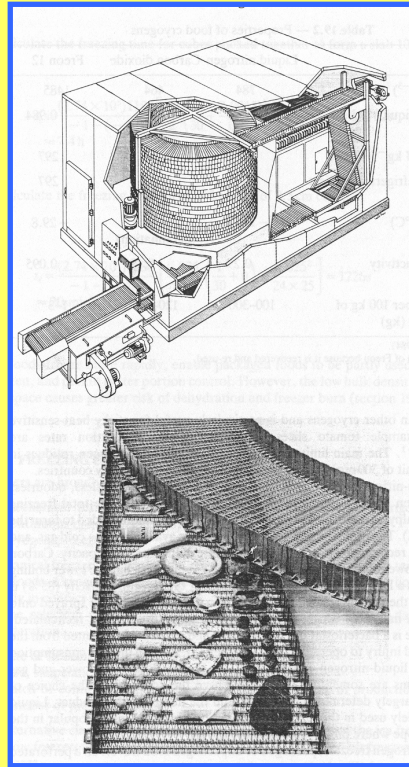
Légcirkulációs hideglevegős fagyasztók

A **szalagos fagyasztók** végtelenített egyenes vagy hajlított rozsdamentes acél vagy műanyag hevederből állnak, mely áthalad a levegőbefúvásos csatornán. Apró szemű gyümölcs- és zöldségfélék (zöldborsó, bab, ribiszke, szamóca, kockázott termékek), húskészítmények, hússzeletek, húspogácsák, darabolt baromfihús fagyaszthatók a berendezésben.

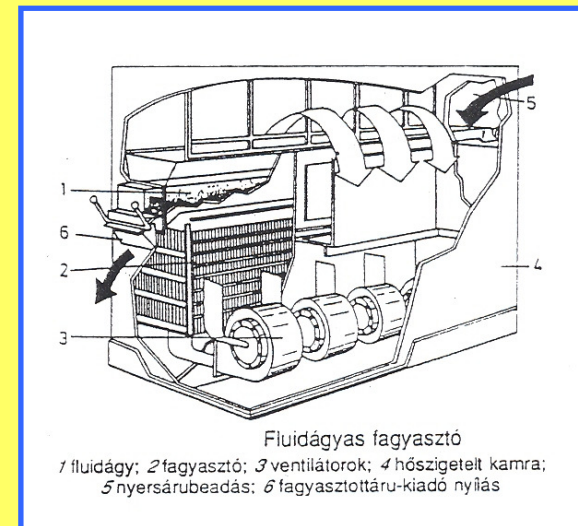
Légcirkulációs hideglevegős fagyasztók

A **spirálszalagos fagyasztók** perforált végtelenített acélhevederből állnak, melyek emelkedő vagy lejtős spirális alakban helyezkednek el a dob körül. Kis alapterületen hatékony fagyasztást lehet elérni a fenti termékek esetében, készételek fagyasztására is alkalmas.

Légcirkulációs hideglevegős fagyasztók

A **fluidizációs fagyasztók** a darabos, szemcsés terméket a gyorsan felfelé áramló hideg levegővel teljesen "körülmossák", miközben a szemcséket lebegtetik a levegőáramban. Az egész termék réteg közel folyadék formában halad. Zöldborsó, meggy, eper, szilva, karfiol, sárgarépa kocka, szemes csemegekukorica fagyasztására alkalmas.

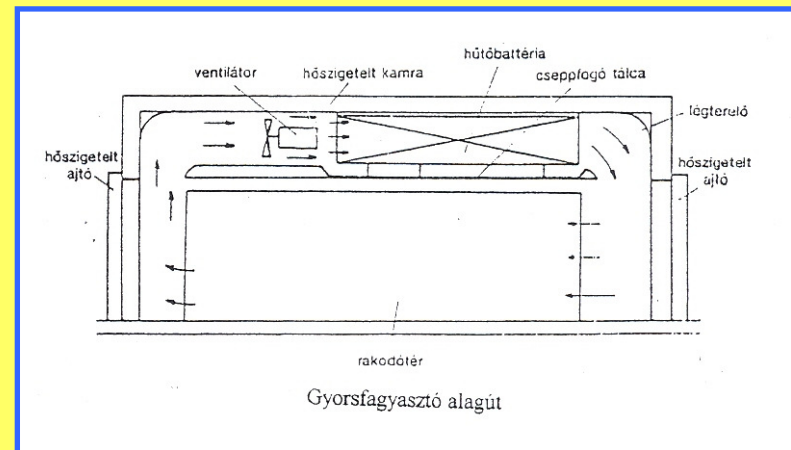

Fluidágyas fagyasztó

1 fluidágy; 2 fagyasztó; 3 ventilátorok; 4 hőszigetelt kamra;
5 nyersárubeadás; 6 fagyasztottáru-kiadó nyílás

Fagyasztó alagút (fagyasztó boks)

Fagyasztó alagút (fagyasztó boks)

Gyorsfagyasztott termékek gyártása

**Nyersanyag
(brokkoli)**

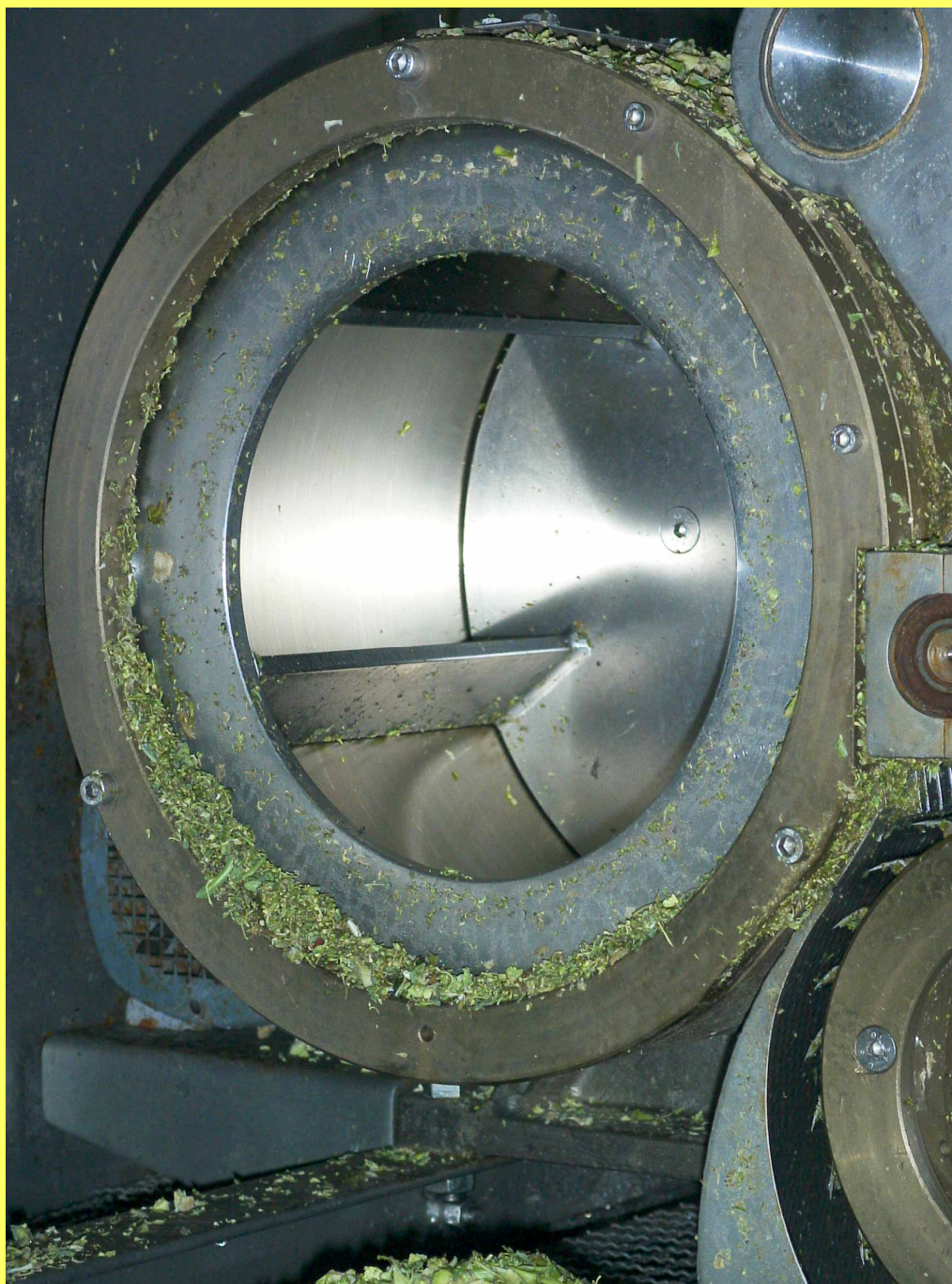
**Nyersanyag
mosása**

Aprítás

Aprítógép

Aprítógép kései

Nyersanyag felhordás az előfőzőbe

Szalagos előfőző berendezés

Szalagos előfőző

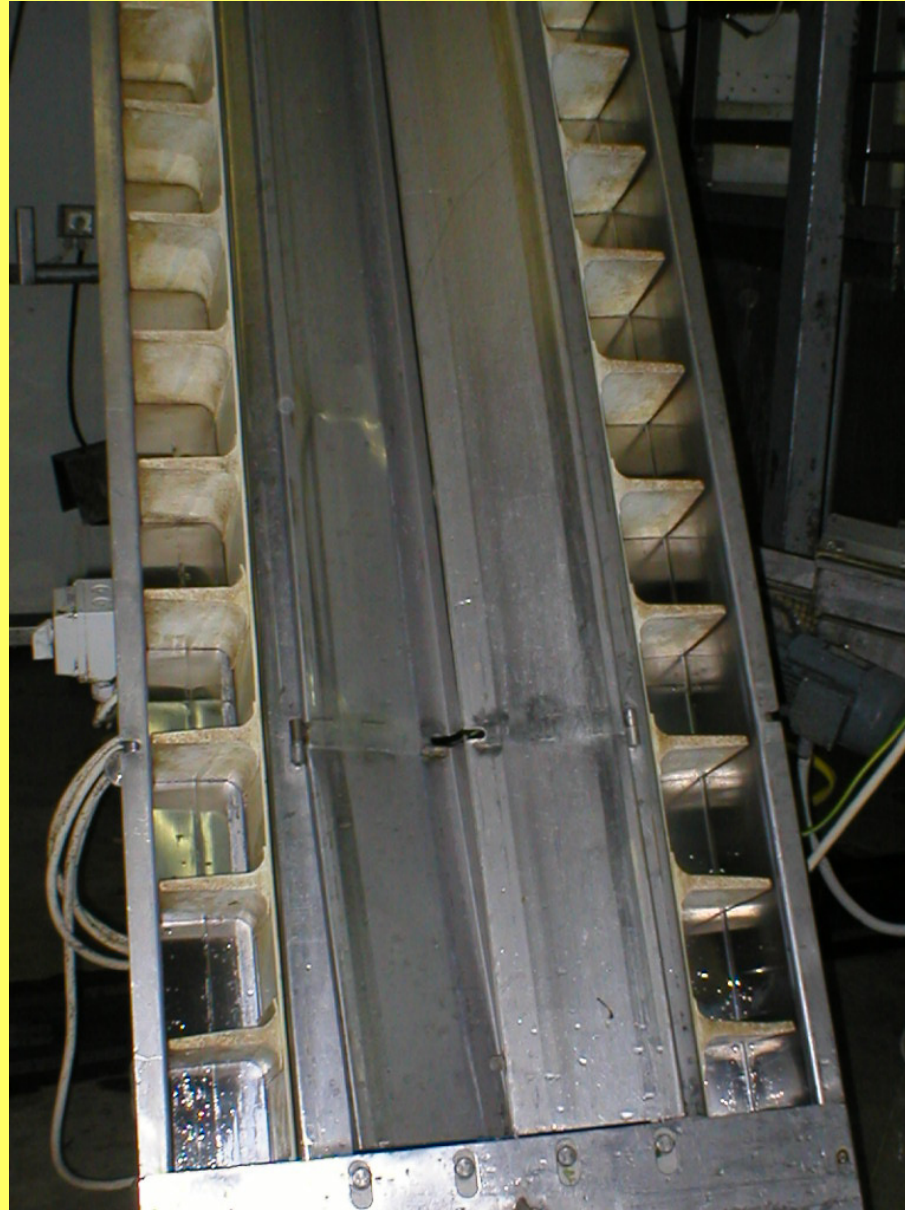

Szalagos előfőző

Válogatás

Felhordó szalag a gyorsfagyasztó berendezéshez

Gyorsfagyasztó berendezés beadagoló garata

**Fluidizációs
(szalagos)
gyorsfagyasztó
berendezés**

Fluidizációs gyorsfagyasztó berendezés előhűtő szakasza

Fluidizációs gyorsfagyasztó berendezés - szállítószalag

Fluidizációs gyorsfagyasztó berendezés - ammónia bevezetés

Fluidizációs fagyasztó

Gyorsfagyasztott termék kiadagolása

**Gyorsfagyasztott
termék
válogatása**

**Gyorsfagyasztott
termék
csomagolása**

**Gyorsfagyasztott
termék csomagolása
fagyasztva
tároláshoz**

Fagyasztva tárolás

Fagyasztva tárolás

Gyorsfagyasztott termék fogyasztói csomagolása

Csavarkompresszorok

Fagyasztva tároló

Gyorsfagyasztott hasábburgonya

A burgonya feldolgozás technológiai folyamata a **mosással** kezdődik. A felületi szennyeződésekét dobmosóval távolítják el. Ezután a burgonya a kavics-leválasztóba kerül, innen adagolják a **gőzhámozóba**. A gőzölési idő 45-60 másodperc. A fellazult héjat erős vízszugárral mossák el a felületről. **Válogatás** után a burgonyát **szeletelőgépben** 11 x 11 mm-s keresztmetszetű hasábokra vágják (a méreten aluli darabokat elkülönítik). Az **előfőzés** 80-85 °C-on történik addig, míg a gumók állománya üvegesé nem válik. Az előfőzött burgonya felületéről a sütés előtt a rátapadt vizet eltávolítják. A **sütés** keményített olajban 160 °C-on 3-4 percig történik. Az olaj lecsepegtetése után a elősütött burgonyát hideg levegővel hűtik, majd **fluidizációs berendezésben fagyasztják**.

